

15. Герасимова О. Державні шахти: концесія замість приватизації / О. Герасимова // Економічна правда. – 2011. – 16 вер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/09/16/298425/>.

16. Цивільне право України : [підручник] : У 2-х кн. / [Боброва Д. В., Дзера О. В., Довгерт А. С. та ін.] ; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. - К. : Юрінком Інтер, 1999. - 864 с.

Анотація

В статті розглянуто особливості сучасного етапу реструктуризації вугільної галузі України. Проаналізовано питання доцільності реалізації намічених намірів уряду щодо залучення в галузь приватних інвестицій шляхом передачі вугледобувних підприємств у концесію та через їх приватизацію. Надано рекомендації щодо підвищення ефективності укладання концесійних договорів для держави та активізації процесу приватизації у вугільній галузі України.

Ключові слова: вугільна галузь, вугледобувні підприємства, інвестиції, приватизація, власник, концесія, концесійний договір.

Аннотация

В статье рассмотрены особенности современного этапа реструктуризации угольной отрасли Украины. Проанализированы вопросы целесообразности реализации намеченных правительством планов по привлечению в отрасль частных инвестиций путем передачи угледобывающих предприятий в концессию и их приватизации. Даны рекомендации по повышению эффективности заключения концессионных договоров для государства и активизации процесса приватизации в угольной отрасли Украины.

Ключевые слова: угольная отрасль, угледобывающие предприятия, инвестиции, приватизация, собственник, концессия, концессионный договор

Annotation

The features of present day restructuring processes in coal industry of Ukraine are presented in this article. The practicability problem of necessity to perform the planned intention of the government concerning attracting private investments into the branch by giving coal-mining enterprises into concession and through their privatization has been analyzed. The recommendations for increasing the efficiency of making concession agreements for the state and activation the privatization process in coal-mining industry of Ukraine are given.

Key words: coal industry, coal-mining enterprises, investments, privatization, owner, concession, concession agreement.

УДК 339.9:399.98

**Кібальник Л.О.,
к.е.н., доцент, докторант,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ В СИСТЕМІ ГЕОЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Виявлення суті інтересів гео економічних суб'єктів та пошук шляхів їх узгодження в умовах сучасних глобальних трансформацій є досить важливою та актуальною проблемою. Суперечності між інтересами різних суб'єктів – це стимул прискорення змін у гео економічному просторі, а напрацювання принципів оптимального поєднання інтересів окремих суб'єктів гео економіки, їх гармонізації є одним з основних завдань сучасної економічної науки і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів гео економіки, а саме її суті, предмета, напрямів і стратегій розвитку присвячено праці таких вчених, як-от: В. Дергачев, К. Жан, М. Згуровський, Е. Кочетов, Е. Лутвак, О. Неклесса, Ю. Пахомов, П. Савона, А. Філіпенко, Ю. Яковець та ін. Що ж стосується взаємодії окремих суб'єктів гео економіки, суперечностей їх інтересів та впливу на трансформаційні процеси, то ці проблеми залишаються недостатньо дослідженими економічною наукою. Водночас питанням змісту економічних інтересів, їх зв'язку з економічними відносинами, потребами тощо відводиться важливе місце у працях відомих зарубіжних вчених Г. Гегеля, А. Гендіна, П. Гольбаха, Ф. Енгельса, К. Маркса, Г. Моргентау, В. Петті, Г. Плеханова, А. Пігу, А. Сміта, А. Тюрго та ін. Серед сучасних науковців варто виокремити дослідження Л. Абалкіна, В. Анкудінова, В. Бернацького, Ю. Здравомислова, А. Криловського,

І. Лукінова, О. Рудченка, А. Румянцева, П. Саблука, Г. Фейгіна і т. д., що стосуються окремих аспектів реалізації економічних інтересів, зокрема національних економік і ТНК.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати основне завдання, яке полягає у виявленні змісту економічних інтересів суб'єктів геоekonomіки, суперечностей між ними як основи трансформаційних зрушень та розробці шляхів узгодження цих інтересів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації, розгортання інтеграційних процесів, науково-технічного прогресу, подальшого поглиблення міжнародного поділу праці та постбіполярного переформатування світового простору посилюється господарська взаємодія між суб'єктами геоekonomіки. На інтернаціональному рівні відбувається реалізація системи інтересів геоekonomічних суб'єктів щодо використання існуючих ресурсів, створення та поширення благ, освоєння спільними зусиллями об'єктів регіональної, міжнародної та глобальної виробничої інфраструктури, фінансового обслуговування цих процесів та отримання відповідних зисків.

Взаємодія інтересів є основним змістом економічного життя як окремого суспільства, так і геоekonomіки в цілому. Різновекторна спрямованість економічних інтересів, пошук шляхів їх узгодження і реалізації є внутрішнім джерелом розвитку будь-якої економічної системи, її трансформації як на мікро-, макро-, так і на міжнародному рівні. Водночас напрямком цього розвитку задається безпосередньо економічним змістом самих інтересів. Економічні відносини, як реалізація інтересів, виникають на рівні окремих фізичних та юридичних осіб, держав, регіональних угруповань та наднаціональних інститутів – міжнародних організацій, що в сукупності є головними суб'єктами геоekonomіки. Діяльність учасників геоekonomіки можна вивчати крізь призму специфіки тих чи інших інтересів, якими вони керуються.

Інституціоналізація та персоніфікація економічних інтересів припускає, що вони поділяються на дві великі групи: приватні та суспільні. Приватні інтереси на геоekonomічному рівні реалізуються через діяльність окремих осіб та ТНК. Суспільний характер інтересів притаманний державам, міжнародним організаціям, інтеграційним угрупованням тощо. Ринкова модель розвитку, яка переважає у більшості країн світу, передбачає, що роль рушійної сили належить приватним інтересам, а часова характеристика змін (терміни, періоди) цілком залежить від суспільних інтересів.

Для більшості фізичних та юридичних осіб, як суб'єктів геоekonomіки, центральним є грошовий інтерес, що полягає у збільшенні фінансових засобів, як важливої умови поліпшення якості власного існування, розширення кола особистих потреб та їх задоволення. Окремі особистості, що в сучасних умовах перетворюються на важливих дійових осіб геоekonomіки, теж переслідують свій основний інтерес – отримання максимальної вигоди (доходу) від ефективного вкладення власних ресурсів та отримання доступу до «чужих», тобто ресурсів не належних їм як за приватним характером, так і за національною ознакою. У цьому контексті їх інтереси можуть перетинатися з інтересами інших учасників геоekonomіки, а саме: ТНК, окремих країн і міжнародних організацій. Але оскільки приватні особи, врешті-решт, є представниками певних держав і мало впливають на розподіл економічної та політичної влади в світовому господарстві, то як окрему групу суб'єктів ми їх виокремлювати не будемо.

Сьогодні одним з основних структурних елементів економіки більшості країн світу та геоekonomіки в цілому є транснаціональні корпорації. ТНК, в першу чергу, зацікавлені в зростанні прибутковості і розмірів активів, що їм належать або ними контролюються. Окрім цього, не менш важливе значення в системі інтересів ТНК відводиться максимізації ринку, його розширенню. Зворотним боком такої максимізації ринку є посилення конкуренції між фірмами різних країн, зокрема і на національних ринках, що призводить до погіршення умов діяльності національних компаній.

Діяльність ТНК пов'язана з безперервною боротьбою суперечливих інтересів, зіткнення яких відбувається за такими напрямками: конкуренція між ТНК в масштабах світової економіки як між ТНК з різних країн, так і між ТНК, що базуються в одній і тій же країні; складний комплекс взаємин між ТНК і приймаючими країнами; часто суперечливий характер інтересів ТНК і країн базування.

Фейгін Г. Ф. констатує, що на сучасному етапі розвитку світового господарства економічні системи незалежних держав функціонують як відносно самостійні утворення, а державні органи управління передусім дбають про національні інтереси [1, с. 11-12]. Отже, одними з основних суб'єктів геоekonomіки, як були, так і залишаються окремі країни. Інтереси держави як розпорядника всіх ресурсів, що перебувають у її власності, пов'язані із задоволенням суспільних потреб, забезпеченням економічної безпеки країни. У довгостроковій перспективі ці інтереси полягають в стабілізації державою оптимальних темпів економічного зростання і забезпеченні на цьому ґрунті зростання життєвого рівня всього населення.

Параметри національного інтересу визначаються загальною геополітичною картиною світу і ціннісною системою, що панує в конкретному суспільстві та державі. Оригінальне трактування категорії «національний інтерес» запропонував Г. Моргентгау. На його думку, «національний інтерес» містить два основні елементи: центральний (постійний) і другорядний (мінливий). Центральний інтерес складається з трьох чинників: природи інтересу, який повинен бути захищений, політичного оточення, в якому діє інтерес, і раціональної необхідності, що обмежує вибір цілей і засобів. Другорядний елемент є конкретною формою, якої справжній «національний інтерес» набуває у просторі та часі [2].

В контексті забезпечення досягнення інтересів держави, Ю. Кукулка розрізняє такі цілі: 1) екзистенційні - прагнення гарантувати собі територіальну цілісність, безпеку, ідентичність, умови для сталого розвитку, адаптацію до процесів та явищ міжнародного середовища; 2) коекзистенційні - взаємодія з іншими державами, співіснування та співробітництво, взаємність позики та користі, нормативізація їх стосунків; 3) функціональні - прагнення до ефективності та гнучкості, здатності до змін та інноваційності в діях [3].

Отже, національні інтереси реалізуються через діяльність, спрямовану на формування загальної економічної та політичної стратегії, у межах якої міжнаціональні інтереси узгоджуються через певні механізми, зокрема компроміси, угоди, торги тощо. На нашу думку, в контексті гео економічних інтересів основною метою будь-якої країни (національної економіки, держави) є максимізація добробуту населення, вирішення економічних проблем, забезпечення ефективного розвитку економіки та економічного зростання за рахунок зовнішньоекономічної експансії. Особливого значення реалізація цих інтересів набуває в умовах глобалізації, коли розвиток економіки країни залежить від світових процесів як позитивного, так і негативного характеру. І не завжди урядам країн вдається балансувати в таких умовах на користь власної економіки. Іноді вплив зовнішніх факторів таких, як-от – світова фінансова криза – зводить нанівець прагнення держави або значно погіршує показники її розвитку.

На думку А. Румянцева, за критерієм напряму реалізації інтереси можна поділити на національні, тобто ті, що здійснюються в межах певної країни та за рахунок власних ресурсних можливостей, і міжнародні. Реалізація останніх має відбуватися за допомогою господарського потенціалу зацікавлених у взаємовигідному співробітництві суб'єктів міжнародної економіки [4, с. 65-66]. До таких відносяться наднаціональні організації, регіональні інтеграційні об'єднання, цілями створення або історичного розвитку яких є реалізація власних економічних інтересів на основі використовуваних ними ресурсів. Економічний інтерес території або регіону як власника місцевих ресурсів полягає у виявленні та ефективній експлуатації ресурсів і умов, які притаманні цьому регіону. За умов «рідкісності» цих ресурсів, вони перетворюються на рентоутворюючий фактор і приносять реальний дохід регіону. А. Криловський зауважує, що критерієм реалізації інтересів території як власника місцевих ресурсів може бути ефективність їх використання [5]. Отже, регіональні інтеграційні об'єднання сьогодні є не лише одним з потужних гео економічних суб'єктів, а й впливають на розподіл влади та геополітичної сили у світі через раціональне використання належних їм територіям ресурсів.

Міжнародні організації, хоча і не мають певної територіальної приналежності, водночас активно намагаються впливати на весь спектр гео економічних та геополітичних відносин у світовому просторі. Інтереси кожного з таких утворень є специфічними залежно від сфери, відносини в якій вони регулюють у відповідності до нагальних потреб. Але в цілому інтерес будь-якої міжнародної організації полягає в задоволенні потреб її учасників, що реалізується через спільні дії, угоди, тощо. Специфіку економічних інтересів головних гео економічних суб'єктів відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Економічні інтереси в системі гео економіки*

Суб'єкти гео економіки	Економічний інтерес	Мета	Ієрархія економічних інтересів
Транснаціональні корпорації	Максимізація прибутку, використання міжнародних ресурсів та розширення власної присутності у світовій економіці	Економічна безпека підприємства, корпорації	Мікрорівень (корпоративний)
Національні економіки	Максимізація добробуту на основі зовнішньоекономічної експансії	Національний економічний суверенітет, міжнародна економічна безпека країни	Національний рівень
Інтеграційні угруповання	Реалізація інтересів засновників через використання регіональних ресурсів	Економічна безпека регіонального утворення	Міждержавний рівень
Міжнародні організації	Реалізація інтересів засновників через використання світових ресурсів	Глобальна економічна безпека	Глобальний рівень

Джерело : складено автором

Характеризуючи економічні інтереси в системі рушійних факторів гео економічних трансформацій слід зауважити, що структуру світового господарства загалом і міжнародних економічних відносин формує суперечлива система цих інтересів. Проблема суперечностей – одне з найбільш складних питань економічної теорії і практики. В науковій літературі існує безліч визначень поняття суперечностей. На наш погляд, досить точно відображає їх суть таке: суперечності – це відносини між сторонами, властивостями, тенденціями предмета, коли вони взаємно визначають і взаємно заперечують один одного [6]. В основі протиріччя інтересів лежить весь спектр

суперечностей, що властиві економічним відносинам, які персоніфікуються та рельєфно проявляються саме на рівні тих чи інших суб'єктів геоeкономіки.

Найбільш глибоко дослідженими і висвітленими у науковій літературі є суперечності інтересів національних економік і ТНК. Перелік таких протиріч може бути досить об'ємним, тому узагальнимо їх до суперечності між теорією позиціонування ТНК і практикою їх діяльності. Заявлені ними прагнення є досить позитивними: надання нових технологій, створення робочих місць, забезпечення ринку товарами, додаткові інвестиції тощо [7]. У поведінці ТНК зберігаються стійкі тенденції до реалізації власних економічних інтересів, а насправді інтересів країн походження на основі одностороннього зиску. Тому сучасні наукові та міжнародні інститути ведуть пошук методів, здатних регулювати політику функціонування ТНК на основі загальноприйнятих міжнародних правових норм.

Загальновідомими є також тенденції країн до самовизначення і незалежності, з одного боку, та інтеграції і глобалізації – з іншого, які відбуваються одночасно і призводять до виникнення суперечностей, що пов'язані зі специфікою інтересів національних (окремих держав) та міжнародних (регіональних, чи міжнародних організацій).

Найгострішими сьогодні є суперечності між формуванням цілісного геоeкономічного простору, з одного боку, і принципами розв'язання внутрішньогосподарських проблем країнами за рахунок зовнішніх ресурсів – з іншого. Конфлікт таких інтересів завжди призводив до трансформацій у світовому просторі. Саме суперечливість тенденцій роздроблення та інтеграції, на думку М. Згуровського, Ю. Пахомова, А. Філіпенка, В. Андрійчука, І. Бистрякова, В. Будкіна та ін., породжує необхідність швидких різноманітних змін форм соціально-економічної організації, які відповідають чітким закономірностям розвитку системи продуктивних сил та виробничих відносин, інтернаціоналізації та відтворювальних циклів [8]. Саме цей пошук варіантів примирення та узгодження інтересів надає ознак першочерговості геоeкономічним, а не геополітичним інструментам впливу.

Таким чином, пропонуємо весь спектр суперечностей між економічними інтересами суб'єктів геоeкономіки згрупувати за такими напрямками, як-от: протиріччя між країнами або групами країн; між країнами і відповідними міжнародними інститутами; між окремими країнами з одного боку та ТНК, БНК і провідними світовими фінансовими центрами з іншого; між окремими ТНК, БНК та світовими фінансовими центрами; між окремими країнами, ТНК та членами суспільства. І це далеко не весь перелік суперечностей, що виникають і будуть виникати в сучасному світогосподарському просторі.

Таким чином, інтереси у різних суб'єктів можуть вступати в суперечність один з одним, і ймовірність реалізації кожного з них буде залежати від сили й впливу різних агентів. За наявності суперечностей виникає необхідність їх вирішення. Еволюція економічних інтересів у світовому просторі, нові можливості їх реалізації викликають трансформацію інституціональних інтересів. Задороження нових потреб і реалізація геоeкономічних інтересів потребує змін «правил гри» на різних рівнях господарювання, пошуку нових способів організації їх спільної діяльності і розробки механізмів узгодження економічних інтересів з інституційними на всіх рівнях. Одним із шляхів є успішна інтеграція окремих держав у групи країн з інноваційно-орієнтованою постіндустріальною економікою. Таким чином, економічні інтереси є рушійною силою геоeкономічного розвитку, оскільки їх неможливо розглядати ізольовано від економічних та інституційних відносин.

Вирішення проблем економічних трансформацій, особливо на післякризових етапах розвитку світового господарства, породжує чимало гострих питань і протиріч, серед яких ключову роль відіграє реалізація економічних інтересів всіх учасників трансформаційного процесу. Аналіз розвитку світового господарства засвідчує, що неекономічні чинники продовжують переважати над об'єктивними закономірностями ринкового розвитку, внаслідок чого пригнічується конкурентний механізм, власники і компанії іноді виявляються беззахисними, а геоeкономіка в цілому не може вийти на адекватну інформаційно-технологічну структуру. Коли економічні методи регуляції або стримування агресивних інтересів геоeкономічних суб'єктів не діють, починається реалізація геополітичних інструментів, найбільш загрозливими з яких є війни. При взаємодії інтересів всіх суб'єктів може бути досягнутий особливий синергетичний ефект, що і буде базою для розвитку, трансформацій та якісних перетворень.

У деяких випадках інтереси можуть поєднуватися, і від цього будуть вигравати всі суб'єкти. Для цього потрібна координація дій усіх учасників, зведення до мінімуму проявів протилежних інтересів і спрямування зусиль на досягнення загальних цілей. Тому необхідно виявити пріоритетні напрямки узгоджених дій і зосередити основні зусилля саме на них.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки.

1. Основними суб'єктами сучасних геоeкономічних відносин є національні економіки, транснаціональні корпорації, регіональні інтеграційні угруповання та міжнародні організації.
2. Економічні інтереси сучасних транснаціональних корпорацій визначаються прагненням максимізувати прибуток, захопити й утримувати власну частку на ринку, розширювати масштаби виробництва, зміцнювати економічну владу.
3. Держава покликана забезпечувати загальнонаціональний інтерес, сприяти зростанню багатства нації. Цей інтерес є провідним і визначальним для країни відповідно до її становища у світі,

наявності ресурсів, особливостей суспільного устрою, історії і традицій, але в сучасних умовах може бути реалізований за умов жорсткої зовнішньоекономічної експансії.

4. Регіональні інтеграційні об'єднання проявляють економічні інтереси країн-учасників через формування економічної безпеки такого утворення на основі використання регіональних ресурсів.

5. Економічний інтерес міжнародних організацій полягає у безпосередньому і повному задоволенні потреб людей і країн, якими й для яких вони створені, за рахунок світових ресурсів, використовуючи економічні та неекономічні форми діяльності.

6. Економічні інтереси учасників геоeкономіки зазвичай діють різноспрямовано. Всі види інтересів незалежно від класифікації мають суперечливий характер та внутрішні протиріччя. Реалізуючи їх, економічні агенти прагнуть максимізувати свій дохід, що призводить до трансформаційних зрушень у геоeкономічному просторі. Координація інтересів всіх економічних агентів є основним завданням сучасного міжнародного, наддержавного регулювання.

Бібліографічний список

1. Фейгин Г. Ф. Национальные экономики в эпоху глобализации: Перспективы России / Г. Ф. Фейгин. – СПб. : Изд-во СПб ГУП, 2008. – 200 с.
2. Hans J. Morgentau. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace / J. Hans. – [Third Edition]. - New York, 1961. – pp. 4-15.
3. Кукулка Ю. Проблемы теории международных отношений / Ю. Кукулка. - М. : Международные отношения, 1980. - 322 с.
4. Румянцев А. П. Міжнародні економічні інтереси регіону / А. П. Румянцев : материалы Всеукраинской межвузовской научно-практической конференции [«Управление социально-экономическим развитием регионов Украины и АР Крым»], (Симферополь, 17 мая 2002). – Симферополь, 2002. – С. 65-66.
5. Крыловский А. Б. Экономические интересы и стимулирование в системе инвестиционных отношений : дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук / А. Б. Крыловский. – Пятигорск, 2004. – 184 с.
6. Гершкович Б. Я. Экономические интересы и их реализация : [материалы спец. курса] / Б. Я. Гершкович. – Пятигорск : ПГЛУ, 1999. – 181 с.
7. Петрович Э. И. Транснациональные корпорации как источник иностранных инвестиций и новых технологий / Э. И. Петрович // Экономический бюллетень НИЭИ Министерства экономики Республики Беларусь. – 2007. – № 9. – С. 27-42.
8. Геоeкономічні сценарії розвитку і Україна : [монографія] / [Згуровський М. З., Пахомов Ю. М., Філіпенко А. С. та ін.]. – К. : Видавничий Центр «Академія», 2010. – 323 с.

Анотація

У статті розкрито суть економічних інтересів основних суб'єктів геоeкономіки, а саме: окремих держав, ТНК, регіональних інтеграційних угруповань та міжнародних організацій. Доведено їх суперечливий характер та необхідність узгодженої політики взаємодії на міжнародному рівні.

Ключові слова: економічні інтереси, суб'єкти геоeкономіки, суперечності інтересів, транснаціональні корпорації, національні економіки, інтеграційні угруповання, міжнародні організації.

Аннотация

В статье раскрыта суть экономических интересов основных субъектов геоeкономики, а именно: отдельных государств, ТНК, региональных интеграционных объединений и международных организаций. Доказано их противоречивый характер и необходимость согласованной политики взаимодействия на международном уровне.

Ключевые слова: экономические интересы, субъекты геоeкономики, противоречия интересов, транснациональные корпорации, национальные экономики, интеграционные объединения, международные организации.

Annotation

The article presents overview of the essence of economic interests of the main subjects of geo-economics, namely, of the individual states, TNC, regional integration groups and international organizations. Their contradictory nature and the need for coordinated policy of cooperation at the international level are proved.

Key words: economic interests, subjects of geo-economics, conflict of interests, multinational corporations, national economic integration groups and international organizations.